

KUNT GERGELY – VISKOLCZ NOÉMI

Fejezetek az Esterházy hercegi család levéltárának kutatástörténetéből (1847–1945)*

2. rész (1870–1900)

Chapters from the research history of the princely Esterházy Family's Archive (1847–1945) Part II. (1870–1900)

The second part of the article presents the excursions of 1883 organised by the Hungarian Historical Society, from the roving conference held in Sopron, to Kismarton and Fraknó. After that, those researchers are listed, who had to get permission for the research from the sequestrate's leader (1865–1898), which was implemented due to the extreme indebtedness of the princely family. Under the examined period, the archive became more widely known and used among historians. In the Appendix, correspondence between researchers and archivists is published.

Előzmények: tudományos társulatok támogatása

Esterházy Pál Antal (1786–1866) herceg tudatos stratégia mentén egyre erőteljesebben kívánta családját megjeleníteni a magyar közéletben. A levéltár megnyitásával egyidőben híres és nagyszerű képtára Pestre vitelét és „társadalmasítását” is eldöntötte,¹ valamint a sorra alakuló tudományos és szakmai társulatok, civil egyesületek munkáját is pártfogolta. Ez a tagsági díj fizetésén túl további anyagi támogatást, illetve akár nagyvonalú meghívást jelenthetett az adott szervezetnek. Jó példa erre a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Társulata, amely nevével ellentétben történészeket, művészettörténészeket és régészeket is a tagjai között tudott, Sopronban tartott 8. nagygyűlése 1847 nyarán. A rendezvény díszelnökéül a herceget kérték fel, aki az első napon estélyt adott a kaszinóban, augusztus 15-én pedig Kismartonban látta vendégül a tudós társaságot, ahol az előadásokon túl – Horváth Mihály történész Esterházy Miklós nádorról beszélt – a hercegi zenekar koncertet adott, a várprepost szentmisét tartott, megnyitották a várkertet, és végül a herceg adott estebédet.² Hálaképpen a gyűlés emlékkönyvében megjelent a mecénás herceg könyomatú arcképe – elkészítésére Josef Kriehuber neves

litográfust kérték fel –,⁴ amelyből 1000 példányt szállítottak Bécsből Pestre gőzhajón 1850 októberében Kubinyi Ágostonnak, a soproni gyűlés alelnökének, a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatójának a kérésére.⁵ Ezen a nagygyűlésen határozták el a Magyarhoni Földtani Társulat létrehozását, és „az egész ügy... Eszterházy Pál ő főméltósága hatalmas pártfogása alá helyeztetett; a Herczeg minden jó, hasznos és közcélú vállalat hatalmas és bőkezű előmozdítója levén, kegyeskedett az ajánlott pártfogást elfogadni, és a keletkező társulat gyámolítására évenként 400 pengő forintot aláírni”.⁶

Húsz évvel később egy másik társaság tartott az Esterházy-levéltárat is érintő összejövetelt. A Dunántúli Történetkedvelők Egylete – az 1863-ban alakult társaság a Magyar Történelmi Társulat elődje –⁷ a hercegi családnál nevelőként dolgozó Bubits Zsigmond meghívására 1867. szeptember 12–17. között tanácskozott Kismartonban. Céljuk a gazdag családi archívum megismerése volt, amelyről a főlevéltáros, Mandl János tartott egy bevezető előadást, Bubits pedig Esterházy Miklós nádor kismartoni kastélyáról értekezett. „A hercegi levéltárban ez alkalommal Nagy Imre és Ráth Károly búvárkodtak, és pedig sokra menő kivonati jegyzéseken kívül, 50-60 legérdekesebb okmányt egész terjedelműleg

1 *A tanulmányban ismertetett kutatómunka az EFOP-3.6.1-16-00011 jelű „Fiatalodó és Megújuló Egyetem – Innovatív Tudásváros – a Miskolci Egyetem intelligens szakosodást szolgáló intézményi fejlesztése” projekt részeként – a Széchenyi 2020 keretében – az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

2 Meller Simon: Az Esterházy-képtár története. Bp., 1915.

3 A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1847. augusztus 11–17. Sopronban tartott VIII. nagygyűlésének vázlatja és munkálatai. (Szerk. Halász Gejza.) Pest, 1863.

4 Uo.

5 Meller S.: Az Esterházy-képtár i. m. Nr. 703. és 708., illetve Zádor Anna: Kapossy János hagyatékából. *Művészettörténeti Értesítő*, 39 (1990) 121–132., itt 127.

6 Kováts Gyula: Első jelentés a Magyarhoni Földtani Társulatról. Pest, 1852. 4.

7 Mann Miklós: Ráth Károly élete és munkássága. *Századok*, 99 (1965) 836–860., itt 846–848.; Lengyel Alfréd: Megemlékezés a Dunántúli Történetkedvelők példamutatásáról. *Arrabona–Múzeumi közlemények*, 10 (1968) 163–176., itt 173.

lemásoltak, II. Endrétől Rudolf koráig; így egyebek közt Istvánffy Miklósnak két eddigre ismeretlen magyar levelét is.”⁸ Nagy és Ráth levéltári kutatásaik eredményeit – két tucatnyi középkori oklevelet – a győri kiadású Hazai Okmánytár sorozat köteteiben tették közzé.⁹

A Magyar Történelmi Társulat kirándulása Kismartonba és Fraknóba 1883 nyarán

Igazán nagy visszhangot a Magyar Történelmi Társulat gyűlése váltott ki 1883-ban, ekkor már Esterházy Miklós volt a hitbizomány ura. A Társulat alapszabálya 2. paragrafus a célok között határozta meg a „nyilvános gyűlések és kirándulások tartását, levél- és könyvtárak, műemlékek tanulmányozását és ismertetését”. A választmány minden évben meghatározta a történelmi és régészeti szempontból érdekes vidéki kirándulás helyét és idejét.¹⁰ A társulati tagok legkiválóbbjai ilyenkor lehetőséget kaptak a helyi levéltárak és könyvtárak áttekintésére, majd felfedezéseiket, eredményeiket a Századokban közzé tették. Szilágyi Sándor titkár 1883. évi jelentése szerint 25 éve alatt 134 városi és családi és levéltárat kutattak át, amelynek nyomán sok forráskiadvány is született.¹¹ A kirándulások 1890-ben szűntek meg, de mindaddig a vidéktörténeti kutatások fő alapját képezték a feltárt források.¹²

1883-ban, immár 12. alkalommal a Társulat történetében, a város elöljáróságának meghívására Sopronba szervezték az éves vándorgyűlést. A korabeli sajtóban is bőszesen tárgyalt rendezvényről Szádeczky Lajos számolt be a Századok olvasóinak, illetve ugyanebben az évben megjelent egy emlékkönyv is Matavovszky Béla szerkesztésében.¹³ A szervezőbizottság Fink János polgármester vezetésével és 24 előkelő városi-megyei polgár részvételével készült az augusztus 22-27. között sorra kerülő eseményre, amely ma már elképzelhetetlen külsőségek között zajlott. A báró Kemény Gábor másodelnök vezetésével érkező több mint ötven tagot lelkes közönség várta a szombathelyi vasútállomáson augusztus 21-én, akik ekkor megkapták a díszes programfüzetet. Átszálltak a Sopron felé tartó vonatra, megálltak még Sopron vármegye határán, a büki állomáson is, hogy a helyi plébános üdvözlét meghallgassák. Ezután futott be a vonat a soproni állomásra, ahol az éljenző tömeg újabb hazafias beszédeknek lehetett tanúja mind a fogadó városiak, mind a történészek

részéről. Végül díszes fogatokon az „Isten hozott” feliratos diadalkapun vonultak be a városba, ahol a helyi kaszinóban estélyt adtak a vendégeknek. A másnapi nagyülésen – amelynek díszelnökéül Esterházy Pál főispánt és a Történelmi Társulat alapító tagját kérték fel, aki azonban távolléte miatt nem vállalta –¹⁴ megalakultak a bizottságok, a kismartoniba Tóth Lőrinc (elnök), Szilágyi Sándor (előadó), Demkó Kálmán, Fejérpataky László, Hajnik Imre, Károlyi Árpád, Okolicsányi László, Thaly Kálmán, Szádeczky Lajos került; a fraknóiba Kövály László (elnök), Szádeczky Lajos (előadó), Gyurinka Antal, Kis Ernő, Révész Kálmán. Ezek után Henszlmann Imre kalauzolásával kirándulást tettek a városban.

A bizottságok 23-án kezdték meg az érdemi munkát. Kismartonban Horváth Boldizsár, az Esterházy-javak zárgondnoka fogadta és vezette körbe őket, a kutatásokban Merényi Lajos levéltáros segített. „A gazdag levél- és könyvtár és a vár pompás berendezésének és műkincseinek megtekintése után a vendégek ezek közt a soproni és kismartoni notabilitások is, együtt mintegy 40-es, a várnak a gyönyörű park felé nyíló földszinti dísztermében gyűltek össze lukullusi ebédre.”¹⁵ Horváth megköszönte a társulat tagjainak, hogy „kutatásiai körébe hazánk e végvidékét, az Esterházyak, Széchenyiek és Nagy Pálok ezen emlékezetes hazáját is bevonni méltóztattak”.¹⁶ A fraknói bizottságot is diadalkapu várta „Isten hozta a Magyar Történelmi Társulat tagjait” felirattal, ők is a gazdag gyűjteményeket tekintették meg Mandl János hercegi főlevéltárossal, többek között a várkápolnát, a kincstárat, a fegyvertárat, a képtárat és a levéltárat. A pincében pedig a híres 300 éves Luther-bort is megkostolták, amelyet egy fehéregyházi pincéből szállítottak Fraknóra még Pál nádor korában. Az itteni ebéden megemlékeztek a 231 évvel azelőtti vezekényi csatáról, az Esterházy-huszárokról és a 48-as kormány Esterházy miniszteréről.¹⁷

A programot még egy nagycenki kirándulás is fűszerezte, majd az utolsó napon, az augusztus 27-i zárógyűlésen a bizottsági elnökök felolvasták a jelentéseiket: a kismartoni levéltár Szilágyi Sándor ismertette, aki kiemelte, hogy „két nevezetes része, az Árpád-kori oklevelek s a nagy nádor Miklós életére vonatkozó iratok már publikálva vannak”, a levéltár azonban olyan óriási, hogy a történész „mindig fog anyagot találni”.¹⁸ Thaly Kálmán a levéltár Rákóczi-korszakkal foglalkozó anyagát mutatta be. A fraknói bizottság nevében Szádeczky Lajos beszélt, aki szerint a kincstár „fegyvereiből, kincseiből, festményeiből Magyarország egyik legszebb múzeumát lehetne berendezni”.¹⁹

A vándorgyűlést követően az elvégzett szakmai munka részletesebb ismertetésére szintén a Századokban került sor: az 1883. évi 8. számot teljes egészében a kirándulás anyagának szentelték Szilágyi Sándor szerkesztésében ezzel az önálló címmel:

8 Tárca. *Századok*, 1 (1867) 216.

9 Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius IV. (Kiad. Nagy Imre-Páur Iván-Ráth Károly-Véghely Dezső.) Győr, 1867. és Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius V. (Kiad. Ipolyi Arnold-Nagy Imre-Véghely Dezső.) Győr, 1873.

10 Glatz Ferenc: A Magyar Történelmi Társulat megalakulásának története. *Századok*, 101 (1967) 233-267., itt 264-265.

11 Orosz István: A Magyar Történelmi Társulat útja a kiegyezéstől a rendszerváltásig. *Magyar Tudomány*, 170 (2009/2.) 132-137., itt 134-135.

12 Vonyó József: A vidék története, a helytörténet a Századok hasábjain (1867-2016). *Századok*, 150 (2016) 1117-1146., itt 1127.

13 Szádeczky Lajos: A Magyar Történelmi Társulat soproni kirándulása (1883. aug. 22-27.). *Századok*, 17 (1883) 95-100.; Emlékkönyv a Magyar Történelmi Társulatnak Sopronban való időzése alkalmából 1883. évi augusztus hó 21-27-ig. (Szerk. Matavovszky Béla.) Bp., 1883.

14 Matavovszky B.: Emlékkönyv i. m. 10.

15 Uo. 20.

16 Uo. 21.

17 Szádeczky Lajos: A fraknói bizottság jelentése. *Századok*, 17 (1883) 76-81.; Matavovszky B.: Emlékkönyv i. m. 22-24.

18 Fejérpataky László: A történelmi társulat (Soproni zárgyűlés). *Fővárosi Lapok*, 1883. augusztus 29. 201. sz. 146.

19 Uo.

A Magyar Történelmi Társulat 1883. évi aug. 22-27-iki vidéki kirándulása Sopron városába és Sopron vármegyébe. Szilágyi Sándor, Thaly Kálmán, Okolicsányi László és Szádeczky Lajos jelentései révén most először láthatott rá a nagyközönség az Esterházy hercegek levéltárának struktúrájára, tartalmára.

Szilágyi több fontos megállapítást tett: ez a levéltár az addig áttekintettek mindegyikével kiállja a versenyt, több mint 300 család „levelesládáit” őrzik itt, az Árpád-kori pergamén oklevelek száma 300 körül van és az Anjou-kori anyag is jelentős (ezeket Fejérpataky László, Hajnik Imre és Nagy Imre vizsgálták át). Szilágyi a kora újkori részben, különösen Esterházy Miklós nádor irataiban mélyedt el, amelyek a 71. repositoriumban több mint 30 óriási foliókötetre terjedtek. Jól látszik, hogy a ma a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában őrzött Esterházy hercegi levéltár 71. repositoriuma megtartotta ezt a Szilágyi által felvázolt szerkezetet.²⁰ Okolicsányi László foglalta össze Thaly Kálmán eredményeit, aki elsősorban a Thököly- és Rákóczi-korra vonatkozóan kutatott.²¹ Merényi Lajos hercegi levéltáros – ismerve Thaly érdeklődési területét – éppen a Társulat érkezése alkalmából rendezte Esterházy Pál nádor katonai levelezését. Thaly több mint száz iratot másolt vagy másolatot tett le, többek között Bercsényi Miklós és Koháry István leveleit, Esterházy Pál sajátkezű fogalmazványait és titkárai írásait, ezekből még abban az évben többet közre is adott.²² Érdekes, hogy Thököly Imre leveleiből csak hat eredetit és hat másolatot talált meg (vagy kapott kézhez), míg ma Esterházy Pál irataiban negyven Thököly Imre levelet tartunk számon.²³

A fraknói levéltárról Szádeczky csak röviden emlékezett meg – valószínűleg nem is volt idejük kutatni a sok más látnivaló mellett: „miután a múlt században a családra és köztörténelemre vonatkozó okleveleket Kismartonba vitettek át, most csak a gazdasági iratokat tartalmazza, de ez is igen nagy tömeget tesz ki, elkezdve 1600-tól egészen a jelen századig; 1691-től kezdve egész mostanáig teljes e gazdasági levéltár az összes Esterházy hercegi uradalomra vonatkozólag”.²⁴

Kutatók a levéltárban

A kiránduló történészek közül Szilágyi Sándor (1827–1899) – 1883-ban a Királyi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtárának igazgatója –, rögtön kihasználta a lehetőséget arra, hogy megszerezzen néhány iratot. Mint a *Századok* titkára és szerkesztője, már előre gondolkodott a közlésre érdemes forrásokról,²⁵ így Esterházy Miklós nádor anyagából 85

20 Szilágyi Sándor: Jelentés a kismartoni levéltárról. *Századok*, 17 (1883) 67–72.

21 Okolicsányi László: Thaly Kálmán kismartoni kutatásairól. *Századok*, 17 (1883) 72–76.

22 Thaly Kálmán: Az 1683. évi táborozás történetéhez. A kétszázados évfordulat alkalmából Hg. Esterházy Pál nádor kiadatlan kéziratái s levelezése nyomán. Bp., 1883 (Értekezések a Történelmi Tudományok köréből, 11. köt.)

23 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL), Esterházy hercegi család levéltára, Pál nádor iratai (P 125), No. 4089–4428.

24 Szádeczky L.: A fraknói-vári bizottság i. m. 78.

25 Mann Miklós: Adatok a Századok történetéhez Szilágyi Sándor szerkesztői korszakából (1875–1899). *Századok*, 102 (1968) 205–239., itt 221.

török levelet vitt magával lefordításra, ám visszaadásukról elfeledkezett. Mandl János főlevéltáros ezért Fraknói Vilmost kérte meg az iratok visszajuttatására, de csak majd két évvel később, 1885. június 11-én vehette kézbe őket ismét. Szilágyi a leveleket a fiatal orvos-orientalistának, Velics Antalnak adta oda fordítani, legalábbis mindenféle jegyzet és forrásmegjelölés nélkül az ő neve alatt jelent meg nyolc levél magyarul a *Történelmi Tárban* 1885-ben.²⁶ Szilágyi egyébként eléggé megbízhatatlan volt, Kismartonból a későbbiekben is több alkalommal kölcsönzött kéziratot, de mindig jelentős késéssel juttatta vissza a tulajdonosnak. Ez történt Esterházy Miklós nádor aktáinak négy kötete és Nyáry Krisztina naplója esetében is, Bubits Zsigmond révén elkérte őket – hozzá kell tenni, hogy az Egyetemi Könyvtár garantálta az iratok biztonságát –, s aztán jó néhány hónap, akár több év után kerültek vissza a levéltárba. Szilágyit annyiban érdekelték az Esterházyak iratai, amennyiben Erdély és a Magyar Királyság történetének megírásához újdonságokkal szolgáltak. A linzi békét tárgyaló forráskötetében kiemeli a kismartoni levéltár becességét, s megjegyzi, hogy „ha megboldogult Toldy Ferenc ez okmányokat ismeri, mily szépen fejezhette volna be classicus munkáját Esterházy életéről”.²⁷ Rákóczi György diplomáciájáról szóló értekezésében is többször merített a levéltár forrásaiból.²⁸ Ugyanakkor, ha számára nem volt olyan érdekfeszítő a felkutatott anyag, öntetlenül továbbadta, például Esterházy Miklós nádori aktái esetében a kassai vonatkozásúakat elküldte kassai kollégájának, a múzeumalapító Stöhr Antalnak, aki publikálta is a 13 iratot.²⁹ Mindezek után kifejezetten furcsa, hogy 1888-ban Szilágyi adta közre az Esterházyak 17. századi történetének ékkövét, Nyáry Krisztina magyar nyelvű naplóját, amelyet halála után fia, Esterházy Pál folytatott, s benne a legfontosabb családi eseményeket, születéseket, lakodalmakat, halálzásokat jegyezték fel.³⁰

Ugyancsak Szilágyi adta ki elhunyt barátja, Ipolyi Arnold (1823–1886) nagyváradi püspök kéziratban maradt művét Nyáry Krisztináról a Magyar Történelmi Életrajzok sorozatban.³¹ Ipolyi egyébként nem kifejezetten Nyáry

26 Török levelek a kismartoni levéltárból, 1607–1643. (Közli Velics Antal.) *Magyar Történelmi Tárban*, 3 (1885) 574–587.

27 A linzi béke okirattára. (Kiad. Szilágyi Sándor.) Bp., 1885, V.

28 Szilágyi Sándor: I. Rákóczy György és a diplomácia. Bp. 1878 (Értekezések a Történelmi Tudományok köréből, 7. köt.)

29 Stöhr Antal: Esterházy Miklós nádor levelei. A *Felsőmagyarországi Múzeum-Egylet Évkönyve*, 9 (1888) 8–26. Stöhr cikke elején közölte Szilágyi neki szóló levelét: „Tisztelt barátom! A herceg Esterházyiak kismartoni, rendkívül gazdag és nagybecsű levéltárában egy csomag érdekes levélre akadtam, melyet Esterházy Miklós nádor, Kassával, Eperjessel s más felső-magyarországi városokkal folytatott... Fogadd el tőle, mint tisztelem, barátságom jelét. Rád bízom, hogy akár közöld a Múzeum Évkönyvében, akár helyezd el annak gyűjteményében. Budapest, 1887. május 15. Tisztelő barátod, Szilágyi Sándor”

30 Az Esterházyak családi naplója. (Közli Szilágyi Sándor.) *Magyar Történelmi Tárban*, 11 (1888) 209–224. Bubitsnak mint nagy műveltségű kassai püspöknek köszöni meg „hogy közbenjárásával lehetővé tette e napló közlését”, uo. 210. Mai jelzete: MNL OL, Esterházy hercegi család levéltára, Pál nádor iratai P 125, Nr. 11894

31 Ipolyi Arnold: Bedegi Nyáry Krisztina 1604–1641. Bp., 1887 (Magyar Történelmi Életrajzok), 132.

Krisztinával foglalkozott, hanem az Esterházy-udvarban is működő Hajnal Mátyás jezsuitával, de ezt a munkáját már nem sikerült befejeznie.³² A monográfia különlegessége a kitűnő és gazdag képi anyaga, amelyet Szilágyi elsősorban Bubics Zsigmondnak köszönhetett: a kismartoni és fraknoi várak portréiból és kincseiből többet most reprodukáltak először. Ipolyinak az Esterházy-levéltárból merítő jelentős forráskiadványát is meg kell említeni, ez pedig Oláh Miklós esztergomi érsek levelezése, amelyről ezt írta a bevezetőben: „Oláh Miklós ezen itt kiadott levelezésének gyűjteménye hártába kötve ivrét nagyságu 582 beírott lapnyi papír codexben foglalattik az Esterházy hercegek kismartoni családi levéltárában”.³³ Ipolyi röviden kitért a Repositoryum 71-ben található kézirat feltételezhető eredetére is: szerinte vagy az Oláh-Dersffy ágon vagy a Liszthy család felől érkezett az Esterházyakhoz.³⁴

Az említetteken kívül sok más megkeresés is érkezett a hercegi levéltárhoz. 1881-ben Kubinyi Miklós – Árva vármegye tisztviselője, főügyész és történész, aki a Thurzó-k levéltárát kutatta – Thurzó-adatok iránt érdeklődött, nem alaptalanul, hiszen Thurzó Imre özvegye, Nyáry Krisztina, Esterházy Miklóshoz ment feleségül. Mandl János azonban nem sok újdonsággal tudott szolgálni, elsősorban Nyáry Krisztina naplóját említette. Kubinyi könyve Thurzó Imréről 1888-ban jelent meg, valóban nem is tudott kismartoni adatokra támaszkodni ebben.³⁵ Ugyanebben az évben Ballagi Aladár (1853–1928) is jelentkezett Merényi Lajosnál, Mandl beosztottjánál. A köztük lévő baráti viszonyra hivatkozva sürgősen kérte bizonyos iratok másolását, amelyek egy akkori horvát karabélyosokról szóló könyvéhez kellettek.³⁶

1889-ben Simor János esztergomi érsek fordult Esterházy Miklós herceghez a kutatások engedélyezése, valamint másolatok készítése érdekében. Knauz Nándor (1831–1898) kanonok ekkor gyűjtött anyagot a Monumenta Ecclesiae Strigoniensis újabb kötetéhez. Utólag elmondható, érsek túlságosan is derűlátó volt abban a tekintetben, hogy már a 17. század forrásait is tartalmazó kiadványt előkészíthetik. Knauz halálával ugyanis félbeszakadt a vállalkozás.³⁷ 1890 folyamán pedig Eötvös Loránd, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke kérte a herceget, hogy Fejérpataky László (1857–1923) és Csánki Dezső (1857–1933) történészeket engedje a levéltárban kutatni. Fejérpataky ezekben az években a Zsigmond-kori oklevelek feldolgozását végezte a Magyar Történelmi Társulat megbízásából, és többek között a családi levéltárak anyagait tekintette át.³⁸ Csánki a Hunyadiak korához gyűjtött adatokat, de ezeket végül nem használta fel,

kismartoni jegyzetei a hagyatékaival együtt a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárába kerültek.³⁹

Amint arra rávilágítottunk a hercegi család levéltára egyre szélesebb körben vált ismertté és használttá a történészek körében a dualizmus korában. Azonban ebben az időszakban lassította a kutatók dolgát, hogy elsőként a zárgondnoknak kellett a kutatási kérelmüket jóváhagyni. Ő döntött arról is, hogy mely iratok azok, amelyek kölcsönözhetőek vagy kutathatóak. A zárgondnokságot Ferenc József uralkodó rendelte el 1865-ben 20 évre, azonban ennek letelte előtt a hercegi család tagjai úgy döntöttek, hogy azt továbbra is fenntartják a hitbizomány gazdasági viszonyainak konszolidálása érdekében. A már ugyancsak említett Horváth Boldizsár, aki 1867 és 1871 között az Andrássy-kormány igazságügy minisztereként ismert, 1877-től 1884-ig volt zárgondnok Esterházy IV. Miklós herceg és apja teljes vagyona felett.⁴⁰ Az ifjú herceg az ország első virilistája volt a magyarországi birtokai után fizetett 300 ezer forintos adóval,⁴¹ azonban a zárgondnokság miatt nem rendelkezett önállóan a tulajdonával így birtokai jövedelmével sem, hanem azt a zárgondnok felügyelte és kezelte. A zárgondnokság intézményét a hercegi család rendkívüli eladósodása miatt voltak kénytelenek bevezetni a hitelezők kielégítése érdekében, így a zárgondnok bizonyos birtokokat el is adhatott a tulajdonos jóváhagyásával. Másrészt a birtokok után járó bevétel a „zárgondnok kezeihez folyt be, és a tartozások kamatos kielégítése pedig csak a jövedelem függvényében volt lehetséges”.⁴² Miután a zárgondnokság ésszerű gazdálkodásával a legnagyobb adósságokat sikerült törleszteni, így a tanulmányunkban már korábban említett Bubics Zsigmond – ekkor már kassai püspök – gondnoksága idején a Soproni Királyi Törvényszék 1898-ban feloldotta a hitbizományi javakat érintő zárat. Ezzel a herceg visszakapta a teljes döntési jogot a tulajdona felett, amely ebben az időben 167 millió koronát ért.⁴³

Wertheimer Ede (1848–1930) történész is csak a zárgondnoktól kapott jóváhagyás után fordult Mandl János hercegi levéltárhoz 1882-ben, hogy kutatásait megkezdhesse. Wertheimer ekkor egy olyan tanulmányon dolgozott, amely Napóleon és Magyarország viszonyát mutatta be és azt remélte, hogy ehhez a hercegi család levelezésében fog erre vonatkozó adatokat találni. Ezek felkutatásában kérte a gyűjteményt legjobban ismerő Mandl segítségét, aki azonban arról értesítette, hogy nincs ilyen anyag: „könnyen képzelheti azonban Nagyságod, mennyire sajnálom, hogy az általam keresett levelezések nem találhatóak a kismartoni hercegi főlevéltárban”.⁴⁴ Ennek ellenére Wertheimer számos publikációjában foglalkozott Napóleonnal,⁴⁵ és az a cikke, amelyhez az anyagokat ekkor gyűj-

32 Uo. 126.

33 Oláh Miklós II. Lajos és Mária királyné titkára, utóbb magy. orsz. cancellár, Esztergomi Érsek-Prímás és kir. helytartó levelezése. (Közli Ipolyi Arnold.) Bp., 1875 (Monumenta Hungariae Historica I. Diplomataria 25.)

34 Uo. XI–XII.

35 Kubinyi Miklós: Bethlenfalvi Gróf Thurzó Imre 1598–1621. Bp., 1888 (Magyar Történelmi Életrajzok)

36 Ballagi Aladár: Wallenstein horvát karabélyosai 1623–1626. Bp., 1882.

37 Szabados György: Az Esztergomi Érsekség Okmánytárának új kötetéről. *Aetas*, 16 (2000) 328–33., itt 328.

38 Áldásy Antal: Fejérpataky László tudományos hagyatéka. *Levéltári Közlemények*, 2 (1924) 135–141., itt 137–138.

39 Lukinich Imre: A MTA Történettudományi Bizottság másolat- és kéziratgyűjteményének ismertetése. Bp., 1935. 99.

40 *Fővárosi Lapok*, 1884. május 3.; *Budapesti Közlöny* 1877. február 1075.

41 *Fővárosi Lapok*, 1883. augusztus 7. 1173.

42 Farkas József: A gödöllői uradalom története. In: Gödöllő története I. A kezdetektől 1867-ig. (szerk. G. Merva Mária–Horváth Lajos.) Gödöllő, 2007, 163–223., itt 169.

43 *Pesti Napló*, 1898. szeptember 16. 8.

44 MNL OL P 114-II.-b-C/III.-1. sz. (p. 12–13.) Wertheimer Ede Mandl Jánosnak, Budapest, 1882. március 14.

45 Wertheimer Ede: A reichstadti herceg politikai állása. *Budapesti Szemle*, 1902. 112. köt. 310–312. sz. 161–198.; Wertheimer Ede: Napoleon legújabb

tötte, 1883-ban jelent meg Budapesti Szemlében „I. Napoleon viszonya Magyarországhoz” címmel.⁴⁶

Thallóczy Lajos az 1804 és 1810 között az Esterházy uradalmakból Oroszországba irányuló juhszállításokat vizsgálta, és eredményeit az „Oroszország és hazánk” című 1884-ben megjelent könyvben tette közzé.⁴⁷ A korszak tudományos normáit követve azonban nem említette meg a hercegi levéltárban való kutatást, ezt más esetekben a levéltárosok kifejezetten zokon vették, különösen akkor, ha a nemzeti történelem szempontjából fontos személyre vonatkozott, de a hercegeknek az orosz cárokkal kötött juhüzletei nem tartoztak ezek közé.

Végül a 19. század utolsó harmadának a két legérdekesebb, az Esterházy családhoz szorosan kötődő kutatójáról is szót kell ejteni, Bubits Zsigmondról (1821–1908) és Merényi Lajosról (1854–1919). Kettőjük érdeme, hogy Miklós nádor után fiát, Pált is beemelték a magyar történelmi köztudatba akkor, amikor sommáson és leegyszerűsítve habsburgiánus labancnak tartották.⁴⁸ A Thaly Kálmán nyomán kialakult negatív értékítélet az Esterházyakra vonatkozóan sokáig tartotta magát a magyar történet-tudományban.⁴⁹ Bubitsnak már az édesapja is az Esterházyaknál dolgozott, ő tette lehetővé fiának a kedvéhez való teológiai tanulmányokat. A bécsi Pazmaneumban végzett fiatalembert 1844-ben áldozópappá szentelték, és segédtanárként kezdte pályafutását Győrben az egyházmegyei papnevelő intézetben, ahol 1848-ban kereste meg Esterházy Pál Antal herceg és hívta három unokája mellé nevelőnek.⁵⁰ Később elindult egyházi és tudományos karrierje is, utóbbi részben éppen az Esterházyakkal kapcsolatos kutatásokra alapozódott. 1884-től visszatért az Esterházyakhoz és több mint egy évtizeden keresztül zörgöndök az anyagi nehézségekkel küzdő hercegi családnál.⁵¹

Kutatásai Pál Antal herceg megbízására az ő levelezésének rendezésével kezdődtek⁵² ám Bubits nem elégedett meg ennyivel, hanem ahogy ideje engedte, régebbi korokkal is foglalkozott. Emellett barátai – így például egykori tanára, Ipolyi – útját is egyengette a kismartoni és fraknoi levéltárakban. 1887-ben annak alkalmából, hogy 200 évvel azelőtt nyerte el Esterházy Pál a birodalmi hercegi címet, egy díszmunkát prezentált a hercegi családnak. Ebben „a család történetét adja elő, a levéltárban őrzött nagybecsű adatok és naplók alapján számos a családi kincstárban őrzött képpel illusztrálva. Egyik becses részlete lesz e nagybecsű munkának Esterházy Pál nádornak fiatalkori naplója...”⁵³ Már ekkor tervezte e mű kiadá-

sát, erre azonban csak nyolc évvel később került sor, mégpedig a hercegi levéltáros, Merényi Lajos bevonásával. Kettőjük közös műve Esterházy Pál nádorról 1895-ben jelent meg a Magyar Történelmi Életrajzok sorozatban,⁵⁴ s bár nem ismert a munkamegosztás (nincs előszó, sem magyarító lábjegyzet), a nagyobb erőfeszítés mindenképpen Merényinek tulajdonítható, aki addigra alaposan elmélyült Miklós és Pál nádorok levéltáraiban.

Ezt megelőzően, de még ugyanebben az évben, egy másik érdekes közleményt is megjelentetett Bubits: Esterházy Pál egy kéziratos művét, a „Mars Hungaricus”-t ismertette a nagyközönséggel, amely egyben akadémiai székfoglaló előadása is volt.⁵⁵ A felvezetésben kitért a családhoz fűződő kapcsolatára is: „mint ki e családdal már majd félszázad óta folytonos összeköttetésben vagyok, jól ismerem annak archívumát..., ez a leggazdagabb és legértékesebb családi levéltárak egyike... Én gyakrabban megfordultam a különben szépen és jól rendezett levéltárban, és kutatásaim alkalmával Pál nádor iratai között egy vaskos kéziratcsomóra bukkan- tam, melyet, nagy örömmre becses történelmi munkának ismertem fel”⁵⁶ Bubits azonnal felmérte a kézirat jelentőségét, azt, hogy az 1663–1664. évi török háborúknak és a 19. század történelmi által heroizált Zrínyi Miklósnak egy fontos szemtanújára akadt. Valószínűleg elfoglaltságának tudható be, hogy nem a teljes latin nyelvű szöveget adta ki, hanem annak csak a magyar kivonatát és mellé Esterházy Pál néhány, a hadjáratból feleségének írt levelét is. Ráadásul Bubits, aki a műgyűjtemény, a festmények és a metszetek értője és maga is nagy metszetgyűjteménnyel rendelkezik, nem mulasztja el felhívni a figyelmet a kéziratához csatolt 11 tollrajzra. Ezekből szerinte kilencet Esterházy Pál saját kezűleg készített,⁵⁷ amelyeket egyébként nagyon jó minőségben közre is ad a könyvben. Végül röviden bemutatta Pál írói munkásságát, és az addigi legteljesebb bibliográfiát állította össze a műveiről.⁵⁸

Bubits művéről Pauler Gyula írt bírálatot a Századokban, aki Esterházy Pált feltétlen Habsburg-hűségű és csak a saját hasznát és érdekeit szem előtt tartó magatartása miatt nem tartotta „valami nagyon rokonszenves alaknak”, szerinte „részben ez is az oka, hogy újabb történetírásunk kevésbé kutatja az Esterházy-család történelmi emlékeit, levéltárát”⁵⁹ Pauler ugyanakkor jóindulattal szemlélte pályatársa próbálkozását Pál nádor elfogadhatóbbá tételére, de a rehabilitálását nem tartotta lehetségesnek.⁶⁰ A „Mars Hungaricus” kézírata kisebb szenzációt keltett történészkörökben, 1901-ben Fejérfpataky László, az Országos Széchényi Könyvtár igazgatója is kölcsönkérte – feltehetőleg másolatot készíttetett róla,

életrajza. *Budapesti Szemle*, 1881. 25. köt. 49–51. sz. 459–467.; *Wertheimer Ede*: Egy összeesküvés I. Napoleon ellen. *Budapesti Szemle*, 1882. 30. köt. 64–66. sz. 286–294.

46 *Wertheimer Ede*: I. Napoleon viszonya Magyarországhoz. *Budapesti Szemle*, 1883. 34. köt. 76–78. sz. 162.

47 *Thallóczy Lajos*: Oroszország és hazánk. H.n., 1884, 131.

48 *R. Várkonyi Ágnes*: Személyiség és politika. Esterházy Pál biográfiája mint interdiszciplináris kihívás. In: Esterházy Pál, a műkedvelő mecénás. Egy 17. századi arisztokrata életpálya a politika és a művészet határvidékén. (Szerk. Ács Pál-Buzási Enikő.) Bp., 2015, 11–48., itt 12.

49 *Ress Imre*: Hajnal István, a kismartoni hercegi levéltáros. *Korall*, 15–16 (2004) 284–315., itt 288–289.

50 *Ortvay Tivadar*: Emlékezés Budics Zsigmond t. tag fölött. Bp., 1908, 4.

51 Uo. 5.

52 Uo. 6.

53 *Tárcza. Századok*, 21 (1887) 779.

54 Herczeg Esterházy Pál nádor 1635–1713. Bubits Zsigmond közreműködésével írta Merényi Lajos. Bp., 1895 (Magyar Történelmi Életrajzok)

55 *Bubits Zsigmond*: Esterházy Pál Mars Hungaricus. Bp., 1895. A kézirat ma is megvan, jelzete: MNL OL P 125-No. 11895. Bubits kutatását ismertette *Hausner Gábor*: Esterházy Pál emlékirata. In: Esterházy Pál Mars Hungaricus. (Sajtó alá rend., jegyzet, kísérlőtan. Iványi Emma.) Bp., 1989. (Zrínyi-könyvtár III.), 7–10.

56 *Bubits Zs.*: Esterházy Pál i. m. 8–9.

57 Uo. 17.

58 Uo. 90–93.

59 Pauler Gyula bírálat. *Századok*, 29 (1895) 950–952., itt 950.

60 Uo. 952.

majd néhány hónappal később visszajuttatta a hercegi levéltárba. Teljes fordítása azonban csak 1989-ben jelent meg Iványi Emmának köszönhetően.⁶¹

Bubicshoz hasonlóan Merényi Lajos is alkalmazottként kötődött az Esterházyakhoz, 41 éven keresztül dolgozott a hercegi család levéltárában. Személyében a jogi végzettségű levéltárosok után először került szakképzett történész-levéltáros Kismartonba, aki abban is első volt, hogy „belsőként” – immár, legalábbis a régmúlta vonatkozóan feloldva a titoktartási kötelezettség alól – forrásokat adhatott ki a levéltárból.⁶² A több mint hetven közlés anyaga főként Esterházy Miklós és Pál korából származik: inventáriumok, végrendeletek, rendtartások, levelezések – ezek főként a Történelmi Társaság és a Magyar Gazdaságtörténelmi Szemlében jelentek meg. Merényi sokrétű feladatai közé tartozott kiállítások rendezése is, emlékezetes maradt az 1909-ben a Haydn-ereklyék kiállítása a kismartoni kastély oratóriumában.⁶³

A hitbizomány tulajdonosai (1847–1900)

herceg	a hitbizomány ura (Majoratsherr)
III. Esterházy Pál Antal (1786–1866)	1833
III. Esterházy Miklós (1817–1894)	1866
IV. Esterházy Pál (1843–1898)	1894
IV. Esterházy Miklós (1869–1920)	1898

A hercegi levéltárosok (1847–1900)

levéltáros	időszak
Szenczy Imre	1847–1858
Szeytz Tádé	1858–1865
Mandl János	1868–1890
Halasy Kálmán	1890–1891
Merényi Lajos	1891–1919

FORRÁSOK

I. IPOLYI ARNOLD MANDL JÁNOS LEVÉLTÁROSNAK

Budapest, 1878. március 10.

MNL OL P 114-II.-b.-A-14. sz. (p. 336–337.)

Kedves Tekintetes Úr,

Megemlékezvén azon nagy szívességről, melyet irántam tanúsított, midőn a múlt nyáron a főméltóságú Herczeg Úr⁶⁴ kegyéből a levéltárat Kismartonban

61 Esterházy Pál Mars Hungaricus i. m.

62 *Ladislau Tribner*: Ludwig Merényi – ein Esterházyischer Archivar 1854–1919. *Burgenländisches Heimatblätter*, 41 (1979) 45–46.; *Ress Imre*: Das Esterházyische Hauptarchiv in Eisenstadt zwischen Verwaltung und historischer Forschung (1790–1918). In: *Burgenländische Forschungen. Sonderband XXII. Archivar und Bibliothekar, Beiträge zur Landeskunde des burgenländisch-westungarischen Raumes*. Amt d. Burgenländ. Landesregierung, Eisenstadt, 1999, 407–419., itt 412–413.

63 A kismartoni Haydn-ünnep. *Budapesti Hírlap*, 1909. május 28. 6.

64 III. Esterházy Miklós (1817–1894)

megvizsgáltam, és egyszersmind abban a Tekintetes urnak nagy jártasságát, szorgalmát és rendezési tehetségét alkalmam volt bámulni, ámbár azóta nem lehetett még alkalmam ezen szolgálatát meghálálnom, még is kénytelen vagyok most újra következő kéréssel alkalmatlankodni.

Méltóztassék kérem engem afelől tudósítani

1. Vannak-e a levéltárban levelek Nyári Krisztinától Gf. Esterházy Miklós nádor második nejétől
2. Vagy talán férjétől és másoktól, anyjától Várdai Katától hozzáírt levelek és Nyári Krisztinához
3. vagy Hajnal Mátyás jesuitától vagy más jesuitáktól Esterházy Miklós-hoz vagy Nejehez Nyári Krisztinához írt levelek, talán Dobronoki Jesuitától

Legyen kérem szíves a felől tudósítani. Ha azok leírása azután szükségesnek fog mutatkozni, majd bátor leszek ezért egyenesen a Főméltóságú Herczeghez és Horváth Boldizsár Úrhoz⁶⁵ személyesen folyamodni. Sokat emlegetjük itt Bubic barátommal, ki biztatott, hogy szíves lesz nekem e szolgálatot megtenni. Feledhetetlen előttünk ugyanis Kismartonban és Fraknón tanúsított szívessége.

Kérve azt továbbra is és várva mielőbbi válaszáat ide, vagyok szívességébe ajánlott kész szolgája

Ipolyi Arnold beszercebányai püspök
Budapest az Országgyűlésen
878 Mart. 10.
szállásom Lövész utca 11 szám

2. MANDL JÁNOS LEVÉLTÁROS IPOLYI ARNOLDNAK (FOGALMAZVÁNY)

Kismarton, 1878. március 16.

MNL OL P 114-II.-b.-A-14. sz. (p. 339–340.)

Méltóságos és Főtisztelendő Ipolyi Arnold úrnak beszercebányai megyés Püspöknek, pápai kamarás és hittudornak mély tisztelettel

Lövész utca 11 szám ajánlott Budapesten

Méltóságos Püspök úr, kegyelmes úr!

Nem csekély sajnálattal vagyok kénytelen Méltóságodnak folyó évi március 10-kén kelt nagy becsű levelére jelenteni, hogy Nyári Krisztinától, anyja Várdai Katától, hajnal Mátyás és Dobronoki Jesuitától levelek a hercegi levéltárban nincsenek, hanem Nyári Krisztina második férjétől Gróf Esterházy Miklós nádortól feltaláltam családi ügyekben 4 darab eredeti leveleket Posonból keltezte 1629. november 1-én, 1630. május 2-kán, 1635 november 4-kén és Trencsénből 1630 december 23-kán e cím alatt, Az én szerelmem Attiamfiának Gróf Niári Christina Asszonynak adassék, hova? a levélből nem lehet tudni.

Kegyeibe ajánlott legmélyebb tisztelettel vagyok Méltóságodnak legalázatosabb szolgája

Kismarton 1878. mart. 16.

[aláírás nélkül]

65 Horváth Boldizsár (1822–1898) jogász, ügyvéd, igazságügy miniszter, 1877–1884 között az Esterházy-javak zárgondnoka, ld. *Berzeviczy Albert*: Horváth Boldizsár emlékezete. *Budapesti Szemle*, 113 (1903) 321–351.

3. HORVÁTH BOLDIZSÁR ZÁRGONDNIK UTASÍTÁSA MANDL JÁNOS LEVÉLTÁROSNAK

Budapest, 1878. március 20.
MNL OL P 114-II.-b-A-14. sz. (p. 334–335.)

Tekintetes Mandl János hercegi levéltáros urnak
Kismartonban

Ő Méltósága Ipolyi Arnold beszercei püspök úr és a m. tud. académiája tagjai a hercegi levéltárból az % alá ide csatolt jegyzékben kijelölt okiratok másolását kéri. Minthogy ezen okiratok ma már történeti értékkel bírnak, azok közlése a hercegi család semminemű érdekeit nem sérti, az engedélyt ezen okiratok másolásának kiadása iránt a tudomány érdekében meg nem tagadhatom.

Ennek folytán felhívom a tekintetes levéltáros urat, legyen szíves a %-al jegyzékben megjelölt okiratokról másolatokat venni, s ezeket akár közvetlenül ő méltóságához a püspök úrhoz, akár pedig hozzám át küldeni.

Ha azonban tekintetes levéltárnok úr a másolást önmaga nem teljesíthetvén, és e célból az eredeti okiratok átküldése szükségeltetné, akkor az eredeti okiratok hozzám küldendők, hogy a lemásolás itt Budapesten az én személyes felügyeletem alatt én felelősségem mellett eszközöltetnék.

Budapest, 878. martius 20.

Horváth
zárgondnok

4. MANDL JÁNOS LEVÉLTÁROS HORVÁTH BOLDIZSÁR ZÁRGONDNIKNAK (FOGALMAZVÁNY)

Kismarton, 1878. március 23.
MNL OL P 114-II.-b-A-14. sz. (p. 341–342.)

Nagy Méltóságú Horváth Boldizsár úrnak, országgyűlési képviselőnek s az Esterházy hercegség javai Zárgondnokának

Bécsi utca 2 szám ajánlott Budapest

Nagyméltóságú Zárgondnok úr, kegyelmes uram!

Folyó írt 143/Lt. szám alatt kelt kegyes parancsolatja folytán van szerencsém Gróf Esterházy Miklós nádortól Nyári Krisztina második nejehez írt 4 darab eredeti levelét 1629. november 1. 1630. május 2. 1635. november 4. 1630 vagy 1640? december 23. alatt át küldeni.

Excellenciádnak kegyeibe ajánlott legmélyebb tisztelettel vagyok Nagyméltóságú Zárgondnok úrnak legalázatosabb szolgálja

[aláírás nélkül]

Kismarton 1878. martius 23.

5. HORVÁTH BOLDIZSÁR ZÁRGONDNIK MANDL JÁNOS LEVÉLTÁROSNAK

Kismarton, 1878. április 2.
MNL OL P 114-II.-b-A-14. sz. (p. 349–350.)

Tekintetes Mandl János főlevéltáros úrnak Kismarton

A f.é. martius 23-áról kelt leveleivel a hercegi levéltártól Ő Méltósága Ipolyi Arnold beszercei püspök úr kivására lemásolás végett hozzám áttett

4 db eredeti okiratot a levéltárba leendő visszahelyezés végett, ide csatolva visszaküldöm.

Horváth zárgondnok
Budapest, 1878. április 2.

6. KUBINYI MIKLÓS MANDL JÁNOS LEVÉLTÁROSNAK

Árva, 1881. március 2.
MNL OL P 114-II.-b-C/II.-8. sz. (p.70–72.)

Tekintetes uradalmi Levéltárnok Úr!

Ha ismeretlenül bátorkodom a Tekintetes úrhoz levelet intézni s egy aláza-
tos kéréssel terhére esni, szolgáljon mentségemül a nagy távolságon kívül,
mely személyes megjelenésemet Kis-Martonban lehetetlenné teszi, ama kö-
rülmény, hogy Wimmer központi igazgató úr távozása óta nincsen ismerő-
söm a kismartoni uradalomban, kihez kéréssel fordulhatnék.

Szándékom néh. gróf Thurzó Imrének az árvai vár levéltárában őrzött
családi levelezését közrebocsátani, a levélgyűjteményhez bevezetésül (ha-
sonlóan mint néhány évvel ezelőtt gr. Thurzó György leveleihez) a korán
elhalt kitűnő férfiú rövid életrajzát megírni. Minthogy pedig alapos okaim
vannak hinni, hogy Thurzó Imre családi levelezésének egy része (neveze-
tesen a nejehez, Nyáry Krisztinához intézett levelek) a kismartoni levéltár-
ban őriztetnek, s reám nézve minden legkisebb adat, mely hősöm életére,
jellemére, s különösen oly váratlanul bekövetkezett korai halálára vonat-
kozik rendkívüli érdekel bír, - bátor vagyok a Tekintetes úrhoz azon ké-
réssel fordulni, hogy tudtomra adni szíveskedjék:

1. Valjon a kismartoni levéltárban vannak-e Thurzó Imrétől levelek, nap-
tár jegyzetek, memorialék az 1617-1621-iki évekből? s ha igen
2. Kihez kellene fordulnom, hogy e leveleket lemásolás végett megkaphas-
sam, vagy ha ez bármi oknál fogva megengedhető nem volna – hogy a
másolatokat ott készíthetsem?

Thurzó Imrének korán bekövetkezett halála dacára, oly kiváló szerep ju-
tott hazánk történetében, hogy az életére, politikai működésére vonatkozó
adatok közrebocsátása, más a történelem érdekében nyereségnek mond-
ható, de érdekében áll ez magának a főméltóságú hercegi családnak, mely
benne egyik őst tiszteli; a miért csak annál biztosabban reménylem, hogy
a Tekintetes úr kitűzött feladatomban a lehetőség szerint gyámolítani, s a
kívánt adatok megszerzésében segédkezet nyújtani szíves leend.

Fogadja Tekintetes úr fáradságáért előre is hálás köszönetemet, s kitűnő
tiszteletem kifejezését, mellyel maradok

Árva-Váralján, 1881. marc. 2-kan

A Tekintetes Úrnak alázatos szolgálja

Ifj. Kubinyi Miklós,
árvai uradalmi jog-igazgató s főügyész

7. MANDL JÁNOS LEVÉLTÁROS KUBINYI MIKLÓSNAK (FOGALMAZVÁNY)

Kismarton, 1881. március 8.
MNL OL P 114-II.-b-C/II.-8. sz. (p. 78–79.)

Nagytekintetű ifj. Kubinyi Miklós árvai uradalmi jogigazgató és főügyész
úrnak Árva-Váralján Exp. 8/3. 1881.

N[agy]t[ekintetű] jogigazg[ató] s főügyész Úr!

Folyó hó 2-áról kelt nagybecsű levelére válaszólag van szerencsém nt. jogigazgató úrnak tisztelettel tudomására hozni, hogy habár a hgi levéltárba Thurzó Imre gróf leveleiből, naptári jegyzeteiből s tőle származó memóriálékból semmi sem került, különösen pedig családi levelezésének itt egyáltalán semmi nyoma sincs, mindazáltal az ifjan elhalt nevezett grófnak születése, egybekelése és halála napjára, úgyszintén gyermekei Christina és Erzsébet születési és elhalálozási idejére vonatkozó hiteles adatokat a hgi levéltár is felmutathat és pedig Nyáry Christinának sajátkezű jegyzeteiben.

Magától gróf Thurzó Imrétől a Nyitra megyei Pászthó község némely deserta sessiója felől 1618. 1619. et 1621-ben kiadott eredeti Inscriptionalesen kívül egyéb okirat itt nem található.

Ezek mellett még Thurzó Ferencről kezdve Imréig a nevezett grófi család leszármazását feltüntető genealogiai tabellából áll mindaz, ami a nagytekintetű jogigazgató és főügyész úr által ezúttal feldolgozandó tárgyhoz tartozik vagy legalább a felvett kérdéssel némi vonatkozásban áll.

Ha mindazáltal ezek is szükségesek volnának és másolataik kiadását nagytekintetű jogigazgató és főügyész úr kívánatosnak tartaná: úgy azon tiszteletteljes kérést kell egyúttal kifejezmem, hogy az erre vonatkozó engedély és illetőleg rendelet kieszközlése végett a hitbizományi birtokos hg. őfőméltóságához vagy meghatalmazottja Horváth Boldizsár zárgondnok úrhoz (Budapest, Bécsi utca 2.sz.) fordulni méltóztassék.

Fogadjja Nagytekintetű jogtanácsos kitűnő tiszteletem kifejezését, melylyel maradok nagytekintetű jogtanács és főügyész úrnak alázatos szolgálja.

[aláírás nélkül]

Kismarton 8/3. 1881.

8. BALLAGI ALADÁR MERÉNYI LAJOS LEVÉLTÁROSNAK

Budapest, 1881. november 2.

MNL OL P 114-II.-b-C/II.-9. sz. (p. 86–89.)

Kedves barátom!

Az idén irányomban tanúsított szíves jóakaratom batorít föl arra, hogy egy nagy kéréssel kopogtassak nálad.

E hó 15-dikén sajtó alá akarok adni egy munkát „Wallenstein horvát karabélyos lovasságáról”. Mellékletül kiadatlan okleveleket függesztek utána. Ezek közt szerepelne a ti levéltáratokból egy oklevél, mely a Fasc. 14. folio 103. alatt van meg nálatok. Ennek a legeslegkezdetét „Ferdinandt...-től a levél szövege kezdetéig (Edler leieber getrauer. Demnach wir von unsern Rath, hungarischen Kammerpraesidenten und lieben getrauen Paulen Pálffy von Erdöd” etc.), kérlek, egészítsd ki, ez mindössze egy-két sor lehet, mert csak Ferdinánd címét foglalja magában. A levél tartalmának másolata meg van nálam.

Van azonban még más kérésem is, vagyis tulajdonképpeni kérésem az, hogy ezen Fasc. 14. fol. 103. (1625-26) alatt lévő, általam lemásolt oklevél után ezt jegyeztem meg: ugyanez ügyben tudósítja a nádort, hogy elégtételt adott, datum Wien, 29. decembr. 1626.” Ez az oklevél, mely nyomban az előbbi után következik, nincs lemásolva nálam, pedig nagy szükségem volna rá.

Arra kérlek tehát kedves Barátom, hogy tetézd eddigi szívességedet még azzal is, hogy ez utóbbi oklevelet másold le számomra, s 15-dikáig küldd el hozzám.

Volna még egy okmány, melyre nagy szükségem van, t. i. a Salamon-féle Eszterházy-nádor élete II. köt. 280. lapján fordításban lenyomatott királyi

rendelet a nádorhoz (mart. 31. 1626). 6 sor az egész, de bajos lesz ráakadnod. Ha azonban a hézagos jelzet (Literae Imp. ad Eszterh. 1625-26) dacára is rábukkannál, tedd meg azt a kutya barátságát, másold le még ezt is!

Általában, ha valamit találnál az általam nem használt későbbi kötetekben, bezárólag 1634-ig Wallenstein horvát lovasairól (Archebusiere), kik Gál Péter, Zrínyi György, Isolano, Drehóczy stb. vezetése alatt verekedtek, jegyezd föl pár szóval, a kötetszámot s a foliót is odaírva, s küldd el számomra e hó 15-dikéig.

Mikor jössz fel Pestre? Ha jól emlékszem e hónapra tervezted följöveteledet. Ide érve, majd elmondom élő szóval, miért olyan nagyon sürgős ennek az én munkámnak nyélbe ütése.

Becses látogatásodra számítva, azt a két oklevélmásolatot várva várva,

vagyok szerető barátod

Ballagi Aladár

Lakásom: IX. Kinizsy utca 29.

9. BALLAGI ALADÁR MERÉNYI LAJOS LEVÉLTÁROSNAK

Budapest, 1881. november 13.

MNL OL P 114-II.-b-C/II.-9. sz. (p. 84–85.)

Kedves barátom!

Bocsáss meg, hogy amily serény voltam a kérésben, épp oly soká halogattam a teljesített kérelem megköszönését. Ez ügyben való eljárásod engem arról győzött meg, hogy szolgálatkész jó barát vagy, de amellet szigorú hivatalnok, aki Vorschriftjéhez alkalmazkodva az ilyen magamfajta telhetetlen kutató embernek szép hegedűszóban tudtára tudja adni, hogy hékás eddig és ne tovább, mert az engedély lejárt.

Most csak így levélelileg köszönöm pajtás, hogy kérelmemet oly gyorsan teljesítetted. Alig várom, hogy itt nálunk élőszoval is kifejezhessem. Viszontlátásig ölel

szerető barátod

Ballagi Aladár

Budapest, 81. X. 13.

10. WERTHEIMER EDE MANDL JÁNOS LEVÉLTÁROSNAK

Budapest, 1882. március 5.

MNL OL P 114-II.-b-C/III.-1. sz. (p. 6–9.)

Budapest, 1882. márc. 5-én

Nagyságos Mandl János hercegi főlevéltáros úrnak

Nagyméltóságú Horváth Boldizsár úr, mint az Esterházy hercegi javak zárgondnoka, méltóztatott engem értesíteni, hogy részemre az Eszterházy hercegi levéltár átkutatására való engedélyt megadja, különösen pedig a hercegi ház tagjainak azon levelezésre nézve, melyek I. Napóleon korszakába esnek. Hivatkozva azon körülményre Öexcellenciája az említett engedélyről Nagyságodat is értesítette, batorkodom Nagyságodhoz a következő kérést intézni.

Szándékomban állván, szintén levéltári kutatások céljából még e hónapban Párizsba utazni, érdekebben állana, még Párizsba való utazásom előtt meglátogatni, vajon minő és mily terjedelmű levelezések őriztetnek a kismartoni levéltárban.

Meg lévén győződve, hogy Nagyságod teljesen ismeri a kismartoni levéltár kincseit, nagyon lekötelezne, ha erre nézve felvilágosítást adni és kéresemet teljesíteni méltóztatnék. Legyen szabad azon reményemnek kifejezést adnom, hogy becses válaszával minél előbb szerencsétlenni fog.

Már eleve is hálás köszönetemet kifejezvéni maradtam
Nagyságod alázatos szolgája

Wertheimer Ede
Budapest, Korona utca 17. sz. 3.

**11. WERTHEIMER EDE
MANDL JÁNOS LEVÉLTÁROSNAK**

Budapest, 1882. március 14.
MNL OL P 114-II.-b-C/III.-1. sz. (p. 12–13.)

Nagyságos Mandl János főlevéltárnok úrnak,

fogadja hálás köszönetemet b. tudósításáért, valamint azon szeretetreméltségáért, amellyel I. Napóleonra vonatkozó kutatásaim előmozdítására készen mutatkozott.

Könnyen képzelheti, azonban Nagyságod mennyire sajnálom, hogy az általam keresett levelezések nem találhatók a kismartoni hercegi főlevéltárban. Mindenesetre bátor leszek annak idején Nagyságodat látogatásomról értesíteni, és előre már örvendek a szerencsének Nagyságoddal személyesen is érintkezni.

Kiváló tisztelettel maradok alázatos szolgája

Wertheimer Ede
Budapest, 1882. március 14-én
Korona utca 17.

**12. THALLÓCZY LAJOS
MANDL JÁNOS LEVÉLTÁROSNAK**

Odessa, 1882. augusztus 31.
MNL OL P 114-II.-b-D/II.-2. sz. (p. 383–384.)
Odessa 1882. aug. 31.

Tisztelt Uram!

Bocsásson meg, hogy levélbeli megkeresés útján vagyok bátor szíves barátságát kérni, miután eddig személyesen nem volt alkalmam annak megnyerésére.

Oroszországban utazván nyomába jutottam, hogy a század elején a Hg. Esterházy-féle udvarukból számos anyajuh és kos szállított ide Dél-Oroszországba. Jelesül 1804-1810 között bizonyos Ruvie szállított a Chersonesusba, s Taurisba vagy 8-10 000 darabot.

Gazdasági szempontból utazván, nagyon lekötelezne, ha

1. kegyesednék a Hg. Esterházy-féle juhtenyésztés történetére vonatkozó főbb adatokat esetleg hagyományokat is a még élő tiszteltől

2. specialiter a fent érintett orosz exportra vonatkozó adatokat velem közölni, ha ugyan van nyoma a kismartoni levéltárban.

Becsés felvilágosítását kérem Budapestre intézni. (Vár Uri u. 60. sz.)
Én innen Konstantinápolyba indulok s oct. hó végén reményem, honn leszek, abban a reményben, hogy Uraságod nem áttolja ezen irányban szíves közreműködését

Előre is lekötelezettje

Thallóczy Lajos
min. fogalmazó

**13. THALLÓCZY LAJOS
MANDL JÁNOS LEVÉLTÁROSNAK**

Budapest, 1882. október 28.
MNL OL P 114-II.-b-D/II.-2. sz. (p. 386.)
Budapest, [1]882. oct. 28.

Tisztelt Uram!

Odessából bátor voltam azt a kérést intézni T. Uraságodhoz: lenne kegyes nekem az Esterházy-féle régibb (múlt század vége s jelenek elejéről [1]820-830-ig) juhtenyésztésre vonatkozó adatokat – amennyiben összeállításuk fáradsággal nem – kivonatlag megküldeni.

Ismétem e kérést innen s reményem, hogy az ügy érdekében szíves közreműködését tőlem nem fogja elvonni.

Becsés válaszáat várva vagyok Uraságodnak tisztelője

Dr. Thallóczy Lajos
m. fogalmazó

**14. MANDL JÁNOS LEVÉLTÁROS
THALLÓCZY LAJOSNAK (FOGALMAZVÁNY)**

Kismarton, 1882. november 19.
MNL OL P 114-II.-b-D/II.-2. sz. (p. 388–389.)

Tisztelt Uram!

Odessából vett barátságos levelére lehetetlen volt ez ideig válaszolnom, mert az abban felvetett két kérdés közül az orosz exportra vonatkozót máig nem sikerült még megoldani, dacára minden utánjárás és (fáradhatatlan) kutatásnak. Minthogy azonban Budapestről kelt újabb levele csak az Esterházy-féle régibb juhtenyésztésre vonatkozó adatok megküldését sürgeti: van szerencsém erre tisztelettel válaszolni, hogy a hgi juhászatok a régmúltban egyes juhászoknak voltak bérbe adva és csak 1800-tól fogva lőnek successive házi kezelésbe átvéve. A birkanyájak keletkezése és nemesítése történetét felvilágosító összes főlevéltári iratok úgymint

1. az eszterházi kerület 1800. évi juhászatának sommás kimutatása
2. az Esterházy hgi hitbizomány 1793-1801, az 1815iki évi juhtenyésztéséről készült s 3 nemzedéket felölelő, valamint a finomított juhállományra vonatkozó kimutatás
3. az 1818ik évi teljesen finomított juhlétszámot feltüntető okiratok hivatalos használat s illetőleg az országos törzskönyvbe leendő beiktatás végett f. évi június 20án a hgi javak központi igazgatóságához lőnek fölterjesztve egy
4. okmány kíséretében, melyből kitűnik, hogy juhászatunk század elején célba vett finomítása a Spanyol-szász s Morvaországból, továbbá Szilézia s Ausztriából importált nemes fajú kosok és anyajuhoknak az uradalmakban történt okszerű elosztása útján eszközöltetett.

Ha tehát az itt csak synoptice – mert kéznél nem lévő – iratok betekintését vagy tanulmányozását munkálata előbbrevitelének szempontjából kívánatosnak tartja: méltóztatnék azok közlését illető kérelmével akár a hgi javak Közp. Igazgatóságához, akár pedig közvetlenül Tanárky Gyula gazdasági tanácsos úrhoz fordulni.

Kelt Kismartonban 19/11. 1882.

[aláírás nélkül]

**15. THALLÓCZY LAJOS
MANDL JÁNOS LEVÉLTÁROSNAK**

Budapest, 1882. november 27.
MNL OL P 114-II.-b-D/II.-2. sz. (p. 385.)

Tisztelt Uram!

Szíves sorait nagyon köszönöm. Ha időm engedi magam rándulok föl Kismartonba, ha azonban nem lehetne mód benne Horváth B[oldizsár] Őexelenciája szíves közbenjárásával fogom az illető aktákat az országos levéltárban leendő rövid használatra kikérni.

Magamat szíves jóindulatba ajánlva vagyok
Budapesten 1882. nov. 27.
igaz tisztelője

Thallóczy Lajos

**16. HORVÁTH BOLDIZSÁR ZÁRGONDNIK UTASÍTÁSA
MANDL JÁNOS LEVÉLTÁROSNAK**

Budapest, 1883. július 8.
MNL OL P 114-II.-b-H.-11. sz. (p. 1063.)
T. Mandl János hgi főlevéltárnok urnak Kismarton

Sopronmegye alispánja f.é. Jul.1-én 6594. sz.al kelt levelében arra kér fel, hogy az Orsz. történelmi társulat kiküldendő tagjai a Sopronban f.é. aug. havában tartandó vándorgyűlés alkalmából a kismartoni hgi kastélyt, könyv- és levéltárat tovább a fraknoi várat és gyűjteményeit s esetleg az eszterházi kastélyt is megtekintessék.

Ma válaszoltam alispán urnak, kijelentvén, hogy e kívánalmat teljes készséggel akarám teljesíteni. A megtekintés t. Uraságod vezetése mellett fogván megtörténni, erről kellő tájékoztatás végett előre is tudósítom azon megjegyzéssel, hogy mihelyt a vendégek számáról és megjelenésük napjáról további közlést veszek, arról t. Uraságodat azonnal értesíteni fogom.

Kelt Kismarton 883 Julius hó 8-án

Horváth zárgondnok

**17. SZILÁGYI SÁNDOR ELISMERVÉNYE
(MÁSOLAT)**

Kismarton, 1883. augusztus 25.
MNL OL P 114-II.-b-A-16. sz. (p. 381–382.)

Reversalis

24+26+35. összesen 85 darab török levélről, melyet a herczeg Esterházy levéltárból a zárgondnok úr Ő Excellentiája engedelméből a Történelmi Társulat magához vett lefordíttatás céljából

Kismarton, 1883. aug. 25-én

Szilágyi Sándor s.k.
a Magyar Történelmi Társulat titkára

**18. DIVALD ADOLF A KISMARTONI
FŐLEVÉLTÁRI HIVATALNAK**

Kismarton, 1883. október 3.
MNL OL P 114-II.-b-A-16. sz. (p. 413–414.)
A herczegi Főlevéltárnak Helyben

Zárgondnok úr f. évi october hó 2-án kelt 855. számú rendelete folytán felhivatik a címzett hivatal, hogy az Acta Palatini 1634-43 III. kötetében foglalt okiratokat rendes lajstrom és térítvény mellett Szilágyi Sándor úrnak a budapesti kir. egyetemi könyvtár igazgatójának – két hónapi határidőre mielőbb rendelkezésre bocsájtani szíveskedjék.

Kismarton 1883. october 3-án

Esterházy Herczegség Zárgondnokságának
Központi Igazgatósága (pecsét) Divald⁶⁶

**19. MANDL JÁNOS LEVÉLTÁROS SZILÁGYI SÁNDORNAK
(FOGALMAZVÁNY)**

Kismarton, 1883. október 4.
MNL OL P 114-II.-b-A-16. sz. (p. 411.)
Nagyságos Szilágyi Sándor úrnak a kir. egyetemi könyvtár igazgatójának Budapesten

Horváth Boldizsár zárgondnok úr folyó évi 855. szám alatt kelt kegyes rendelete folytán van szerencsém az Acta Palatini 1634-1643. III. kötetében foglalt okiratokat a hozzá tartozó lajstrommal Nagyságodnak azon tiszteletteljes kéréssel használatra átküldeni, hogy az % alatt ide mellékelt térítvényt aláírni és ezen főlevéltári hivatalhoz visszabocsájtani méltóztassék.

Kelt Főméltóságú Herczeg Esterházy főlevéltárában, Kismartonban, 1883. october 4kén.

[aláírás nélkül]

20. SZILÁGYI SÁNDOR MANDL JÁNOS LEVÉLTÁROSNAK

Budapest, 1884. január 22.
MNL OL P 114-II.-b-A-16. sz. (p. 405.)

Nagyságos Úr!

Az „Actorum Palatini” III-ik kötetét legőszintébb és leghálásabb köszönetemnek kifejezése mellett azon tiszteletteljes kéréssel van szerencsém visszaküldeni, hogy az ennek folytatását képező IV. kötetet 6 heti használatra az egyetemi Könyvtárnak teljes biztosítékot nyújtó helyiségeibe leküldeni kegyeskedjék.

Kiváló tisztelettel Nagyságod alázatos szolgálja

Szilágyi az egyetemi Könyvtár igazgatója
Budapest, 1884. január 22-én

**21. DIVALD ADOLF A KISMARTONI FŐLEVÉLTÁRI
HIVATALNAK**

Kismarton, 1884. január 27.
MNL OL P 114-II.-b-A-16. sz. (p. 397.)

Zárgondnok úr f. évi január hó 22-én kelt 620 számú rendelete folytán, felhivatik a címzett hivatal, hogy az „Actorum Palatini” IV. füzetét, térítvény mellett, Szilágyi Sándor úrnak a budapesti királyi egyetem könyvtár igazgatójának 6 heti használatra mielőbb rendelkezésre bocsájtani szíveskedjék.

Kismarton 1884. január 27-én

Esterházy Herczegség Zárgondnokságának
Központi Igazgatósága (pecsét) Divald

⁶⁶ Divald Adolf (1828-1891) erdész, az Esterházy hercegi uradalmak igazgatója 1889-ig, nyugdíjba vonulásaig, *Révay Nagy Lexikona*. 5. kötet (Csata-Duc). Bp., 1912, 621.

22. MANDL JÁNOS LEVÉLTÁROS SZILÁGYI SÁNDORNAK
(FOGALMAZVÁNY)

Kismarton, 1885. február 7.
MNL OL P 114-II.-b-A-16. sz. (p. 399.)

Nagyságos Úr!

Múlt év január 22-én 1883/84: 126 számmal becses átirata Horváth Boldi-
zsár zárgondnok úrnak 1884:62. számú rendelete folytán, volt szerencsém
„Actorum Palatini anni 1644 et 1645” IV. kötetét Nagyságod kezeihez és hasz-
nálatára, ugyancsak múlt év január 29-én tárgymutatóval együtt átküldeni.

Azon esetben, hogy ha Nagyságodnak a fönnjelzett okmánygyűjte-
ményre ma – egy év eltelte után immár szüksége nem volna tiszteletteljesen
kérem Nagyságodat, hogy azt a hercegi főlevéltárba visszaküldeni méltóz-
tassék. Ki, nagyrabecsült hajlamaiba ajánlottan kiváló tisztelettel maradok
Nagyságodnak alázatos szolgálja

Kism. 1885. február 7-én

[aláírás nélkül]

Esterházy hg. főlevéltárnak

Nagyságos Szilágyi Sándor úrnak, a bpesti Kir. tudományegyetemi
könyvtár igazgatójának stb. Bpest IV. Barátok tere

23. SZILÁGYI SÁNDOR MANDL JÁNOS LEVÉLTÁROSNAK

Budapest, 1885. február 9.
MNL OL P 114-II.-b-A-16. sz. (p. 389.)

Nagyságos Uram!

A magyar Tud. Akadémia a linczi béke okmánytárát⁶⁷ éppen két hét előtt
adta sajtó alá. Miután az Act. Palat. IV. kötetében levő anyag nevezetes ré-
sze e kötetben foglaltatik, kérem Nagyságodat méltóztassék azt még egy fél
évig a könyvtárnál meghagyni.

Kiváló tisztelettel Nagyságod alázatos szolgálja

Szilágyi Sándor, az egyetemi könyvtár igazgatója

Budapest 1885. február 9-én

Nagyságos Mandl János úr herceg Esterházy
főlevéltárnokának Kismartonban

24. SZILÁGYI SÁNDOR MANDL JÁNOS LEVÉLTÁROSNAK

Budapest, 1885. április 29.
MNL OL P 114-II.-b-A-16. sz. (p. 391.)

Nagyságos Uram!

Az Actorum Palatini anno 1644 et 1645 Liber quartus-át van szerencsém
hálás köszönetem kijelentése mellett mellékelve küldeni.

Kiváló tisztelettel

Nagyságod alázatos szolgálja Szilágyi,

az egyetemi Könyvtár igazgatója

Budapest, 1885. ápril 29-én

Nagyságos Mandl János úr főméltóságú herceg
Esterházy-féle levéltár Igazgatójának Kis-Marttonban⁶⁸

25. SZILÁGYI SÁNDOR MANDL JÁNOS LEVÉLTÁROSNAK

Budapest, 1885. május 6.
MNL OL P 114-II.-b-A-16. sz. (p. 369.)

Tisztelt barátom uram!

Azon bizalmas kéréssel fordulok kegyedhez, hogy szíveskedjék után nézni,
hogy gr. Esterházy Miklós nádor leányát Juliát melyik évben és melyik nap-
on vette nőül Nádasdy Ferencz? ott a ltárban könnyen lesz erre vonatkozó
adat, s kérem szíveskedjék azt nekem megírni

Kiváló tisztelettel régi barátja Szilágyi Sándor

Bp. 885 6/V.

26. FRAKNÓI VILMOS MANDL JÁNOS LEVÉLTÁROSNAK

Budapest, 1885. június 8.
MNL OL P 114-II.-b-A-16. sz. (p. 387.)

A főméltóságú Herczeg Esterházy-család Zárgondnokságának Kismarton

Ezennel szerencsém van átküldeni Esterházy Miklós nádor török levelezését,
melyeket Szilágyi Sándor akadémiai tag tudományos használat végett a le-
véltárból átvett volt. Egyszersmind az Akadémia köszönetét fejezem ki azon
készségért, mellyel a történeti buvárlat érdekeit előmozdítani méltóztatott.

Fogadja kiváló tiszteletem nyilvánítását.

Budapest, 1885. június 8.

Fraknói Vilmos főtitkár

27. MANDL JÁNOS FRAKNÓI VILMOSNAK
(FOGALMAZVÁNY)

Kismarton, 1885. június 11.
MNL OL P 114-II.-b-A-16. sz. (p. 383.)

Nagyságos Főtisztelendő Fraknói Vilmos A Megváltóról c. szekszárdi apát
s a nagyváradi székeskáptalani kanonok úrnak, a szépművészetek és böl-
cseleti tudományok tudorának, a magy. tud. Akadémia főtitkárának Bpest
(V. Akadémiai Palota)

Folyó hó 8-án kelt becses átirata kíséretében visszaérkezvén a kismartoni
hercegi főlevéltárba néhai gróf Esterházy Miklós nádor azon eredeti le-
velei, meglehet a történelmi társulat főtitkára, Szilágyi Sándor egyetemi
könyvtárigazgató úr, lefordítás céljából 1883. aug. 25-én magával Bpestre
vitte: van szerencsém az általa ugyanakkor kiállított térítvényt % alá csa-
tolva ezennel visszaszármaztatni. Kiváló tiszteletem nyilvánítása mellett
maradván Nagyságodnak

Ksm. 1885. jún. 11.

alázatos szolgálja

[aláírás nélkül]

28. SZILÁGYI SÁNDOR MANDL JÁNOS LEVÉLTÁROSNAK

Budapest, 1887. február 19.
MNL OL P 114-II.-b-A-16. sz. (p. 373.)

Tisztelt Barátom!

Kérem szíveskedjék után nézni a ltárban megvan-e gróf Zrínyi György és
gr Széchy Maria lakodalmi meghívója – mely az 1618-20 évek valamelyi-
kében történt?

⁶⁷ A Linzi Béke Okirattára. (Kiad. Szilágyi Sándor) Bp. 1885.

⁶⁸ Mandl május 1-én küldte meg az igazolást arról, hogy átvette a kötetet,
ld. MNL OL P 114-II.-b-A-16. sz. (p. 415.)

S ha meg volna – a mi rám nézve nagy öröm volna – kegyeskedjék azt kivonatban vagy másolatban velem közölni.

Budapest 1887 febr. 19.

Kiváló tisztelettel Szilágyi Sándor
Vagy talán a lakodalmi ünnepélyek leírása megvolna?

29. MANDL JÁNOS LEVÉLTÁROS SZILÁGYI SÁNDORNAK

Kismarton, 1887. február 22.
MNL OL P 114-II.-b-A-16. sz. (p. 371.)

Nagyságos Uram!

A meghívót Zrínyi Györgyék lakodalmára – Zárgondnok úr ő méltóságának rendeletéből – már hetekkel ezelőtt is szorgalmasan kerestük.⁶⁹

Nagyságod nagybecsű sorainak vételével újabb kutatásokat eszközöltünk, de sajnálattal vagyok kénytelen jelenteni, hogy ezek is eredménytelenek maradtak.

Hódoló tisztelettel nagyságodnak alázatos szolgálja

Mandl
Km. 1887. febr. 22.

30. MANDL JÁNOS LEVÉLTÁROS SZILÁGYI SÁNDORNAK (FOGALMAZVÁNY)

Kismarton, 1887. október 9.
MNL OL P 114-II.-b-A-16. sz. (p. 353.)
Nagyságos Szilágyi Sándor úrnak, a kir. tudom. egyetemi Könyvtár igazgatójának stb.
Budapesten IV. Barátok tere Egyetemi Könyvtár fénykép értéke 12 ft.

Nagyságos úr!

Bubics Zsigmond zárgondnok úr k. meghagyása folytán van szerencsém Nyáry Krisztina, Gróf Esterházy Miklós második nejének fényképét ide mellékelve használatra átküldeni.

Kiváló tisztelettel Nagyságodnak alázatos szolgálja
Kismarton 1887. október 9-én

[aláírás nélkül]

31. MANDL JÁNOS LEVÉLTÁROS SZILÁGYI SÁNDORNAK (FOGALMAZVÁNY)

Kismarton, 1887. október 13.
MNL OL P 114-II.-b-A-16. sz. (p. 357.)
Nagyságos Szilágyi Sándor úrnak, a kir. tudom. egyetemi könyvtár igazgatójának stb.
archiváliák értéke 100 ft
Budapesten IV. Barátok tere Egyetemi Könyvtár

Nagyságos úr!

Zárgondnok úr ő méltóságának szóbeli utasítása folytán van szerencsém a hercegi főlevéltár Protocolum, seu brevis chronica nativitatum Comitum Esterás, Item antquitates familiarum Várdai et Nyári című 180 quart oldalt

⁶⁹ Ugyanezt Bubics Zsigmondnak is megírta Mandl János 1887. január 21-én, ld. MNL OL P 114-II.-b-A-16. sz. (p. 379.)

tartalmazó fasciculusát azon megkereséssel átküldeni, hogy azt vett használat után ismét ide visszaküldeni méltóztassék.

Kelt főméltóságú Esterházy herceg főlevéltárában
Kismarton, 1887. október 13-kán

[aláírás nélkül]

32. MANDL JÁNOS LEVÉLTÁROS SZILÁGYI SÁNDORNAK (FOGALMAZVÁNY)

Kismarton, 1888. január 7.
MNL OL P 114-II.-b-A-16. sz. (p. 359-360.)
Nagyságos Szilágyi Sándor úrnak, a kir. tudom. egyetemi könyvtár igazgatójának stb.
Budapesten IV. Barátok tere (Egyetemi Könyvtár) (IV. Ferencziek tere)

Nagyságos úr!

Múlt év október 13-kán Zárgondnok úr Ő méltóságának szóbeli meghagyása folytán volt szerencsém a hercegi főlevéltár „Protocollum seu brevis nativitatum Comitum Esterhás Item antiquitates familiarum Várdai et Nyári” című 180 quart oldalt tartalmazó könyvecskét Nagyságod kezéhez és használatára átküldeni.

Azon esetben, hogy ha Nagyságodnak a fönjelzett könyvecskére immár szüksége nem volna, tiszteletteljesen kérem Nagyságodat, hogy azt a hercegi főlevéltárba visszaküldeni méltóztassék.

Kelt főméltóságú Esterházy herceg főlevéltárában
Kismarton, 1888. január 7-kén

[aláírás nélkül]

33. SZILÁGYI SÁNDOR MANDL JÁNOS LEVÉLTÁROSNAK

Budapest, 1888. január 8.
MNL OL P 114-II.-b-A-16. sz. (p. 361.)

Nagyságos Uram!

F.é. január 7-én kelt becses soraira válaszólag van szerencsém kijelenteni, hogy a Protocolum etc. kéziratot mélt. Bubics Zsigmond püspök úr felhatalmazása következtében tartottam eddig magamnál s adtam a készült munkát sajtó alá. Jelenleg épen a correcturát állítom össze, s a mint azzal készen leszek, azonnal lesz szerencsém a kéziratot Nagyságodnak köszönettel visszaküldeni.

Kiváló tisztelettel Nagyságod alázatos szolgálja
Szilágyi, az Egyetemi Könyvtár igazgatója
Budapest, 1888. január 8-án
Nagyságos Mandl János úrnak,
a herceg Esterházy levéltár főlevéltárnokának

34. SZILÁGYI SÁNDOR MANDL JÁNOS LEVÉLTÁROSNAK

Budapest, 1888. január 22.
MNL OL P 114-II.-b-A-16. sz. (p. 363.)

Nagyságos uram!

Van szerencsém a „Protocolum seu brevis chronica, nativitatem Comitum Esterhas A. 1604 No. 11. item antiquitates familiarum Várdai et Nyári című kézirati művet hálás köszönetem kijelentése mellett, mellékelve vissza

küldeni. A mű az egyes történeti adatok felderítésére szolgáló becses anyának közzététele által csak nyer hazai történelmi irodalmunk.

Meg fog a mű jelenni a Történelmi Tárbán,⁷⁰ s külön lenyomatban is, amelynek egy példányát lesz szerencsém Bubics Zsigmond püspök úr ő méltóságának átadhatni. Ismételve megköszönve Nagyságod e tárgy körüli szíves eljárását s a mű kézhezvételéről rövid értesítést kérve

Kiváló tisztelettel maradok Nagyságod alázatos szolgája

Szilágyi az egyetemi könyvtár igazgatója

Budapest, 1888. január 22-én

Nagyságos Mandl János úrnak,
herczeg Esterházy-féle főlevéltár⁷¹

35. CSERNOCH JÁNOS HERCEGI TITKÁR MANDL JÁNOS LEVÉLTÁROSNAK

Bécs, 1889. április 6.

MNL OL P 114-II.-b.-C/I.-3. sz. (p. 19–20.)

Tekintetes Mandl János! Herczegi főlevéltárnok Úr!

A Herczeg Magyarország Prímása Simor János, Bibornok Ő Eminentiajának eredetiben becsatolt leveléből kitetszik venni, minő levelek, és okmányok másolatait kíván kiadatni a „Monumenta Ecclesiae Strigoniensis” czíme alatt kiadandó munka tökéletesítéséhez.

Főméltóságú Herczeg Esterházy Miklós Urunk Ő Kegyelemessége Ő Eminentiajának jelen kérésére mai nap azt felelte, hogy a levéltárban netán meglévő levelek, és rájuk vonatkozó okmányok másolatban lévő expeditióját, és egyszersmint azt is elrendelte, hogy e másolatok Nagyságos Knauz Nándor apátkanonok úrnak minél előbb megküldessenek.

Midőn Ő herczegsége egyúttal engem utasítani méltóztatott, hogy eb-beli akaratról Tekintetes főlevéltárnok urat tudósítsam, felkérem Tekintetes Urat, szíveskedjék a Bibornok Ő Eminentiajának levelében kijelölt levelek, és okmányok másolatait expediatni, s e másolatokat a nevezett Nagyságos Apátkanonok Úrnak mielőbb megküldeni.

Különös tisztelettel lévén

Bécsben 889. April 6-án

Alázatos szolgája s barátja Csernoch János h. titkár

36. SIMOR JÁNOS ESTERHÁZY MIKLÓSNAK

Esztergom, 1889. április 3.

MNL OL P 114-II.-b.-C/I.-3. sz. (p. 16–17.)

Főméltóságú Herczeg Úr!

„Monumenta Ecclesiae Strigoniensis” czím alatt Knauz Nándor esztergomi apátkanonok s akadémiai tag szerkesztése mellett jelenik meg az én költőségemen az esztergomi főszékesegyházmegyének oklevéltára és története. A megbízásomból dolgozó szerző arra iparkodik, hogy ezen nemcsak az esztergomi főegyházmegye, de általában hazánk történelmére nézve nagy fontosságú publicatio minél tökéletesebb legyen, mely törekvésében kutatásainak fonalán annak tudomására jutott, hogy a Herczegség kismartoni

⁷⁰ Az Esterházyak családi naplója. Közli Szilágyi Sándor. *Magyar Történelmi Tárbán*, 11 (1888) 209–224.

⁷¹ Mandl január 24-én írta, hogy megkapta a kéziratot, ld. MNL OL P 114-II.-b.-A-16. sz. (p. 367.)

családi levéltárában több e gyűjtemény keretébe illő okmány őriztetik, melyek nélkül a publicatio maga alig tarthatna igényt a teljességre. S különösen a most sajtó alá készülő kötetben szükségesegek Losy, Lippay, Szelepchényi esztergomi érsekeknek a kismartoni levéltárban őrzött levelei és a rájuk vonatkozó okmányok.

E czélből oly tiszteletteljes kéréssel van szerencsém Herczegséghez fordulni, méltóztassék megengedni, hogy a kismartoni levéltár a „Monumenta Ecclesiae Strigoniensis” czímű publicatiohoz szükségelendő okmányoknak másolatát Knauz Nándor apátkanonoknak kiadhassa.

Fogadja egyébként Herczegség kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását, mellyel maradok

Esztergomban, 1889. april hó 3-án

Herczegségnek alázatos szolgája

Hgprimás Simor János

37. CSERNOCH JÁNOS HERCEGI TITKÁR A KISMARTONI HERCEGI LEVÉLTÁRNAK

Bécs, 1890. június 9.

MNL OL P 114-II.-b.-C/I. 4–5. sz. (p. 24.)

Tekintetes Központi Igazgatóság!

Az ide mellékelt levélben a T. Magy. Tudományos academia megkereste Ő Herczegségét, mikép a történelmi bizottság megbízásából megjelenendő Dr. Fejérpataki László, és Dr. Csánki Dezső uraknak a kismartoni levéltár használatára megengedtessek.

Van szerencsém a Tekintetes Központi Igazgatóságot ezennel tudósítani, hogy Ő Herczegsége ezen megkeresésnek megfelelően, az abban kijelölt irányban a levéltár betekintését megengedni méltóztatott.

Különös tisztelettel maradván

Bécsben 890. június 9én

alázatos szolgája Csernoch János h. titkár

38. EÖTVÖS LORÁND ESTERHÁZY MIKLÓSNAK

Budapest, 1890. május 28.

MNL OL P 114-II.-b.-C/I. 4–5. sz. (p. 22.)

Magyar Tudományos Akadémia 343.

Főmagasságú Herczeg Úr!

Dr. Fejérpataky László úr, a M. Tud. Akadémia levelező tagja, ki a Történelmi Bizottság megbízásából a Zsigmond király korára vonatkozó oklevelek összegyűjtésével foglalkozik, és Dr. Csánki Dezső úr, ki ugyancsak a M. T. Akadémia Történelmi Bizottságának megbízásából gróf Teleki József bevégzetlenül maradt munkáját, a „Hunyadiak korát” folytatja, a nyár folytán nagyobb szabású levéltári kutatásokra készülnek.

Van szerencsém Főméltóságodat fölkérni, hogy a nevezett uraknak a kismartoni levéltár július hóban leendő használatára kegyesen megengedni méltóztassék.

Fogadja Főméltóságod kiváló tiszteletem nyilvánítását.

Budapest, 1890. május 28.

b. Eötvös Loránd elnök

Főméltóságú Herczeg Esterházy Miklós úrnak
Wien Wallnerstrasse

39. THALLÓCZY LAJOS MEGBÍZÁSA HODINKA ANTALNAK

Bécs, 1890. november 18.

MNL OL P 114-II.-b.-C/II.-14a sz. (p. 120.)

Megbízás

Hodinka Antal a cs. és k. közös pénzügyi levéltár tisztviselője azonnal megbizatik, hogy a Főmélt. Herczegi Zárgondnokság kegyes engedélye következtében a kismartoni levéltárból használat végett átvegye az ott e célra kijelölt anyagot, arról elismervényt állítson ki, s azokat nevezett levéltár helyiségeiben személyesen szállítsa el. Megjegyeztetik, hogy a közös pénzügyi levéltár felelősséget vállal az átveendő okmányoknak ép karban és hasonló módon leendő visszaszállításáért.

Bécs, 1890. november 18.

Dr. Thallóczy Lajos
csász. kormánytanácsos,
a közös pénzügyi levéltár igazgatója

40. THALLÓCZY LAJOS BUBICS ZSIGMONDNAK

Kismarton, 1890. november [nap nélkül]

MNL OL P 114-II.-b.-C/II.-14a sz. (p. 122.)

Méltóságos és T[ekinte]t[es] Püspök Úr!

Midőn Méltóságodnak mint a Főmagasságú Herceg Úr levéltárában engedélyezett kutatás kegyes létesítőjének ezennel hálás köszönetemet fejezem ki s tisztelettel kérem, hogy azt Ő Hercegségének is kegyes színe elé terjeszteni méltóztatná: jelentem, hogy a kis-martoni levéltár Bosznia és a régi Horvátország területére nézve gazdag kincsnek van birtokában. 100 oklevelet találtam a Frangepán iratok közt, melyeknek áttanulmányozása hónapokat venne igénybe. Tekintve, hogy munkám: Bosznia története állami megbízás, tekintve, hogy az adatokat a cs. és kir. közös pénzügyi levéltár helyiségeiben óhajtánám használni s azokért, mint levéltár igazgató elvállalom a felelősséget: azzal a tiszteletteljes kérelemmel fordulok újból Méltóságodhoz, kegyeskednék megengedni, hogy az általam Kis-Martomban kijelölt iratok, a szokásos causerák mellett, mint az a bpesti egyetemi könyvtárnál kiadott iratoknál történt, bizonyos határidőre a cs. és kir. közös pénzügyi levéltárnak megküldessenek. Magától értetődik, hogy a levéltárunk a hgi családot érdeklő iratai hasonló modalitások mellett mindig rendelkezésre állanak.

Felbátorít e kérésre Méltóságod ismert tudomány szeretetén s a célon kívül még az a körülmény is, hogy az általam kért iratok a magas hgi háznak közvetlen történetére nem vonatkoznak.

Méltóságodnak mindig kész hív szolgája

Thallóczy Lajos
kormánytanácsos,
a cs. és k. pénzügyi levéltár igazgatója

Feljegyzés a levél hátulján: Zárgondnok úr Őméltóságának szóbeli engedélye, mellyel Thallóczy Lajos kormánytanácsos úr / alatti levelére megengedni méltóztatott, miszerint a hgi főlevéltárból a Frangepán féle okmányok nem épen hosszú időre, a közös pénzügyi levéltár számára átadassanak.

Kismarton, 1890. november hó⁷²

41. FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ MERÉNYI LAJOS LEVÉLTÁROSNAK

Budapest, 1901. december 14.

MNL OL P 114-II.-b.-A-18. sz. (p. 429.)

Magyar Nemzeti Múzeum Széchenyi Orsz. Könyvtára Budapest, 1901. december 14.

Tek. Dr. Merényi Lajos úrnak Kis-Marton

F. hó 7-ikén 5760. sz. a. kelt b. sorai kapcsán szerencsém van őszinte köszönetem nyilvánítása mellett értesíteni, hogy a Mars Hungaricus kézirat és 11 drb. illusztráció könyvtárunkba pontosan megérkezett.

Tisztelettel

Fejérpataky László egyetemi tanár,
könyvtári igazgató

42. FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ MERÉNYI LAJOS LEVÉLTÁROSNAK

Budapest, 1901. december 14.

MNL OL P 114-II.-b.-A-18. sz. (p. 431.)

Magyar Nemzeti Múzeum Széchenyi Orsz. Könyvtára

Tekintetes Dr. Merényi Lajos úrnak Kismarton Herczegi főlevéltár

Szerencsém van ide csatolva visszaszármaztatni a Mars Hungaricus eredeti kéziratát s a hozzá tartozó 11. drb. eredeti illusztrációt, melyeket a fm. hercegi főlevéltár m. évi december hó 7-én 5760. sz.a. kelt nagybecsű átiratával szíves volt könyvtárunknak tudományos használatra megküldeni. Kérem Tekintetességét: szíveskedjék a főméltóságú Herczeg úr előtt a kézirat átengedéséért könyvtárunk őszinte háliját tolmácsolni s egyszersmind fogadjja Tekintetességét is az átküldés körüli fáradozásért igaz köszönetünket.

Tisztelettel

Fejérpataky László egyetemi tanár, könyvtári igazgató
Budapest, 1902. március 7.

⁷² Thallóczy átvette a Rep. 43. A, B és C csomagjait Nr. 1-57. 1891. június 28-án, ld. uo. f.126.